
С.В. Бондар,
*кандидат філософських наук, доцент кафедри Київського національного
економічного
університету імені Вадима Гетьмана*

ВІЗАНТІЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ: ФАКТОРИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ

Візантійська філософія все ще залишається не достатньо дослідженою. Більшість творів візантійських філософів доступні лише у старих виданнях, їх внесок у світову історико-філософську думку гідним чином не оцінений, праці досліджувалися, переважно, як богословські, а не як власне філософські. Відзначимо, що розрізнення богословської й філософської проблематики є досить складним через її органічний синтез у межах візантійської культури і особливий зміст, який вкладають у данні поняття візантійські інтелектуали. Як зазначає Г.Капрієв, він суттєво відрізняється від того значення, яке надавалося поняттям «філософія» та «богослов'я» західними філософами у названий період.

Ідеологічно забарвлена методологія, яку використовувала радянська філософія, визначила напрям та особливості вивчення візантійської історико-культурної спадщини, в межах якого історико-філософські дослідження посідали не значне місце через органічну єдність візантійської філософії з релігійною проблематикою і, відповідно, ідеологічну чужість. Проте не можна не відзначити високопрофесійні та змістовні праці таких авторів, як Н.М. Кечакмадзе, О.Е. Ліпшиць, Я.М. Любарський, З.В. Удальцова та ін. В.В. Бичков крізь призму естетичної тематики висвітлив важливі історико-філософські та світоглядні теми, властиві візантійській філософській думці. Вагомий внесок у дослідження даного періоду становлення філософської думки зробили західні дослідники. Особливий інтерес до філософії Візантії відчувається в останню третину ХХ ст. Проте більша частина праць зарубіжних авторів залишається недоступною вітчизняному читачеві. Серед таких можна назвати праці Г. Капрієва, А. Del Campo Echevarría, К. Ierodiakonou та ін. Також зауважимо, що через тісний органічний зв'язок філософії Візантії з богословською тематикою конфесійна

належність дослідника має вагоме значення, оскільки виховання в межах активістської, екстравертної західної культури і тієї ланки християнства, становлення теології якої відбувалась під значним впливом аристотелівської філософії, завжди відображається у розташуванні акцентів та способах інтерпретації творів візантійських мислителів. Західні дослідники визнають, що способи інтерпретації та методи аналізу, що застосовуються для вивчення філософії «латинського заходу», не відповідають особливостям візантійської філософської думки [5, 31]. Проте у межах православної конфесії найбільш вагомими залишаються дослідження, що стосуються богословської, а не власне філософської проблематики, до того ж більша їх частина вже встигла стати класикою. Традиційно посиляються на праці І.Мейєндорфа, Г.В. Флоровського. Праця В.Лур'є «Історія Візантійської філософії», що вийшла в 2006 р., як відзначає сам автор, написана під впливом праць І.Мейєндорфа.

Нові дослідження самотньої візантійської філософії є особливо актуальними сьогодні, але не для латання «потраченої» духовності сучасного суспільства, а в контексті визначення власної національної ідентичності, глибшого розуміння джерел самотності рідної культури та перспектив розвитку стосунків з іншими культурами й народами.

У цій статті спробуємо виявити самотні риси візантійської філософії, простежити особливості трактування проблеми співвідношення богослов'я й філософії; визначити специфіку розуміння понять «філософія» і «богослов'я» візантійськими авторами, простежити особливості становлення філософії Візантії і фактори, що впливали на неї, обґрунтувати необхідність подальшого дослідження історико-філософської спадщини Візантії і актуальність тем, що вивчалися середньовічними філософами.

Візантійська цивілізація засвоїла традиції греко-римського світу та елінізованих народів Сходу і утворила органічну, принципово нову культуру, що базувалася на християнському світогляді. Наслідування римських державно-політичних доктрин визначило характер імперської влади у Візантії, яка значно вплинула не лише на ідеологічно-правову сферу, а й на філософсько-наукову думку, яка знаходилася, так би мовити, між двома потужними силами - державною владою і пануючою релігією. Візантійська філософія виявилася ідейним посередником між двома історичними епохами – Античним світом і новою європейською цивілізацією. Протягом

тисячоліття візантійські мислителі розробляли власні богословсько-філософські вчення, які вплинули на розвиток світової філософської думки. Зокрема, формування української духовної культури багато в чому визначене саме візантійською богословською та філософською літературою.

Начало візантійського богослов'я пов'язують зі спорами про природу Трійці у IV ст. після першого Нікейського Собору (325 р.). У цих диспутах вироблялася богословська і філософська термінологія. Можна стверджувати, що саме поява ересей спонукає до точного визначення догматичних формулювань. Розбіжності у поглядах з принципових питань викликають необхідність скликати собори, на яких вони обговорювалися і визначалася спільна думка. Встановити істину тут було конче потрібним. Істина в богослов'ї не є індивідуальним надбанням, особистим відкриттям. Вона належить церкві, спільноті віруючих, оскільки від знання істини залежить теперішнє життя та майбутнє самої спільноти, життєздатність віровчення. Відповідно, авторитет богослова базується не на оригінальності і новизні його поглядів, а на узгодженості його позиції зі священними текстами, традицією, думкою «святих отців». Його завдання полягає у правильному (тобто такому, що відповідає догматам) розумінні і понятійному висловленні істини, що вже зафіксована у Святому Письмі та явлена у житті Христа і його учнів. Богослов'я, за Григорієм Паламою [3], перевершує філософію та інші науки достоїнствами предмета своїх досліджень і тим, що не залежить від мирських знань, діянь та подій. У вузькому значенні богослов'я визначається виключно як «чиста молитва» поза будь-якими концептуальними узагальненнями та поясненнями. Воно розуміється як інтенсивна розумова діяльність (Максим Сповідник) [2] або досвід безпосереднього сприймання Божественного світла (Семен Новий Богослов) [4].

Становлення візантійської філософії відбувалося на межі конфліктуючих теологічних вчень і саме як знаряддя боротьби з інакомисленням та іновірцями. Візантійські мислителі, на відміну від своїх західних колег, практично не створювали нових філософських вчень, оскільки вже існували теологічні системи, які визначали теми філософських студій. Проте межі філософських течій не збігалися з конфесіональними межами. Неоплатоніки Прокл Діадох та Псевдо-Діонісій Ареопагіт шанують різних богів.

Візантійці відчували і називали себе «ромеями», тобто римлянами, а їх сучасники називали їх греками через провідне значення грецької культури та мови. Певні дослідники (П.С. Ревко-Лінардато та ін.), на підставі неперервності інтелектуальної традиції, навіть пропонують розглядати даний період становлення філософії саме як «середньовічну грецьку філософію». Для візантійців був важливим їхній зв'язок з античним світом, він був підставою для усвідомлення себе наступниками і продовжувачами великої цивілізації. Філософія слугувала ідеологічним обґрунтуванням імперської влади, яка в ідеалі мала перетворитися на теократичну, вона поєднувала в собі християнську віру і грецьку науку.

Антична філософія вражала візантійських богословів і філософів величчю, потужністю інтелектуальних побудов і, одночасно, суперечливістю. Значний вплив на християнських філософів мав неоплатонізм. Але й певні проблеми, що розглядає християнська філософія, аналізуються неоплатоніками. Для платонізму IV-VI ст. властива перевага теологічної тематики над власне філософською. Неоплатоніки прагнули надати філософське обґрунтування язичницької релігії, створивши теологію на кшталт християнської.

Платонізм є таким потужним філософським вченням (такий собі історико-філософський левіафан), яке утворює власний можливий світ, унікальне світорозуміння, що вирватися за його межі можуть лише одиниці. Ключові твори Прокла є лише коментарем діалогів Платона. Створена неоплатонізмом філософська термінологія стає спільною мовою язичницьких і перших християнських філософів та сприяє їхньому взаємовпливу.

Християнство і неоплатонізм протягом століть конкурували між собою, проте були мислителі, які талановито синтезували обидві богословсько-філософські системи. Серед них – Псевдо-Діонісій Ареопагіт, якого зазвичай вважають богословом патристичної традиції, хоча він обґрунтовує християнське вчення за допомогою аргументів, властивих неоплатонічній філософії. Його філософська система була засвоєна як східною, так і західною християнською філософією, і особливий вплив мала на теоретичні побудови християнських містиків. Подібно до неоплатоніків, Діонісій малює ієрархічно влаштований світ. Людський соціум відтворює ієрархію небесного ангельського світу.

Система освіти, що існувала у Візантії, базувалася на традиціях Давніх Греції і Риму. Вона знаходилася під покровительством церкви і контролювалася владою. Чимало церковних діячів одночасно викладали у початковій або у вищій школі. Основним методом навчання було коментування обраних текстів, а також тлумачення окремих слів та уривків тексту. Значна частина творів середньовічних вчених і теологів будувалися саме як курс лекцій, присвячених коментуванню Біблії, античних авторів, творів отців церкви, текстів зі світського та канонічного права тощо. Одночасно багато з представників чернецтва не вважали неучтво недоліком. Проте саме ченці Студійського монастиря у VIII ст. розробили новий різновид книжного шрифту-мінускул, якій спрощував та прискорював процес переписування книг.

У VI ст., при безпосередньому сприянні уряду Візантії, Константинопольський університет стає одним зі значних науково-освітніх центрів. Коли імператор Юстиніан проводив законодавчі реформи, для їхньої підготовки була створена комісія, яка складалася із професорів права Константинопольського університету й Бейрутської юридичної школи. Заходи, пов'язані з реорганізацією суспільного життя на рівні побуту, права, освіти й науки були спрямовані на знищення язичницького світогляду і протиставлення йому нової християнської православної системи цінностей. Система освіти та науки пристосовується для розв'язання насущних проблем богослов'я та практичних потреб політики. Наукова й філософська думка античності розглядалися не стільки як історико-культурна спадщина, скільки як знаряддя розв'язання актуальних і злободених питань.

У Візантії не існувало навчальних закладів, які спеціалізувалися б на підготовці професійних філософів, як це було за часів античності. Філософія використовувалася в якості світоглядної підстави для підвищення загальної ерудиції вчених-богословів і держслужбовців. Філософські студії були своєрідними «міждисциплінарними студіями», що виникали у вирі богословських суперечок та політичних баталій. Філософія була інструментом розв'язання конкретних завдань, іноді таких, що стосувалися найтонших богословських матерій, стрімкіших злетів людського духу, інтуїтивних здогадок про сутність Божественного первоначала, іноді банальніших навчальних програм, що базувалися на логіці Аристотеля і, через квадріум і трівіум, рухалися до неоплатонічної

метафізики, іноді способом узгодження чужорідного язичницького філософсько-наукового спадку з координатами християнського світобачення. Філософія не була суто теоретичною дисципліною, як не було теоретичною сферою знання й богослов'я. Навіщо потрібні міркування самі по собі, ігри розуму, якщо вони не спрямовані на роз'яснення божих істин та спасіння, або на вирішення конкретних життєвих проблем? Як зауважив один невідомий монах-літописець: числа, як породження людського розуму, самі по собі не існують [1, 138-139]. Так само вважалася «неіснуючою» людська думка, якщо вона не мала гідного предмета роздумів – божественного, і гідної мети – звеличення імені Божого.

Починаючи від X-XI ст. можна визначити дві тенденції у Візантійській богословсько-філософській думці: містичну та раціоналістично спрямовану. У межах останньої помітне прагнення до аналізу та дослідження причинності в природі та суспільстві. Відверто секулярні тенденції обернулися конфліктами з церковними та державними діячами. У межах раціоналістичного напрямку вивчення спадщини давньогрецької науки набуло другого дихання. Якщо західноєвропейська схоластика базувалася, переважно, на аристотелівській філософії, то візантійська філософія охоплювала вчення різних шкіл, але особливе місце посідало вчення Платона. Раціоналістична спрямованість була властива філософським студіям Михайла Пселла (1018 – після 1081) та його учня Іоанна Італа (1025-1082). Пселл відомий не лише як богослов, філософ та історик, а й як політик. Він мав значний вплив на уряд при Костянтині IX, а за Костянтина X був вихователем спадкоємця престолу. У цей період (у 1045 р.) його було призначено керівником філософської школи в Константинополі, що саме по собі є знаковою подією. Відомий своєю ерудицією, в дослідницькій діяльності він охопив усі галузі філософського знання. Його твори з фізики стосувалися розв'язання конкретних проблем і просунули набагато вперед тогочасну науку. Пселл стверджував, що природа має власні закони розвитку, а протиприродні явища (так звані чудеса), не можливі. У творах, присвячених історії, Пселл прагне пояснити її хід природними причинами: наприклад, впливом на історичні події егоїстичних нахилів і прагнень окремих постатей та соціальних груп. Він засуджує деспотичний спосіб керування державою, якій руйнує не лише суспільство, а й сам себе. Саме Пселл починає досліджувати античну філософську спадщину як цілісність, а не як

еклектичну сукупність вчень. Пселл був одним із мислителів, що повернув інтерес до Платона та неоплатонізму в епоху Відродження. Він використовував методи логіки для осмислення філософської й наукової спадщини античних авторів. Його учень Іоанн Італ розповсюдив її методи на богословські проблеми, вважаючи, що розум є не менш важливим у дослідженні проблемних богословських питань, ніж віра.

Дискусії щодо правомірності використання логіко-філософських методів у дослідженні богослов'я тривали і в наступні віки. Нікіфор Григора (бл. 1290-1361) вважав, що в даних питаннях логічне мислення є безплідним. Проте, Варлаам та Палама вводили певні розрізнення: логіка та філософія можуть бути корисними у справі захисту християнських догматів від язичників та еретиків. Також, за Варлаамом, логічні аргументи можуть слугувати способом обґрунтування християнського віровчення, водночас Палама був переконаний, що для пізнання божественних атрибутів логіки не достатньо. Зі становленням ісихастської традиції до дискусії додалася думка монахів-ісихастів, які стверджували, що метод молитви та споглядання перевершує будь-яке дискурсивне мислення та відкриває шлях до спілкування з Богом через досягнення внутрішнього заспокоєння і тиші.

У Візантійській імперії погляди мислителів раціоналістичного спрямування зустрічали значний опір з боку церкви, яка намагалася утримати монопольне право на єдино вірне тлумачення давньогрецької філософії, яке було б повністю узгоджене з догматикою. Незважаючи на наявність та доступність великої кількості творів античних авторів із різних філософських шкіл, вільні наукові дослідження текстів обмежувалися. Тим самим було визначене майбутнє богословської і філософської думки Візантії та відмінність між православним та католицьким культурними просторами. Раціоналістичні тенденції стали підґрунтям для виникнення гуманістичних ідей, а містична тенденція реалізувалася у вигляді ісихазму, як особливої духовної практики православного аскетизму. На думку Ф.І. Успенського, підставою виникнення суперечок між містичним світоглядом ісихастів та раціоналістично спрямованим світорозумінням візантійських гуманістів були фундаментальні розбіжності між двома системами античної філософії – платонізмом й аристотелізмом. Поняттям «філософія» позначали давньогрецьку філософську традицію, одночасно, «філософствуванням» вважався особливий

аскетичний стиль життя ченців, міркування (медитації) про смерть. Останнє розуміння філософії несе явний вплив язичницької грецької мудрості. Платонівський «Федон» містить ідею про підготовку до вмирання як філософську справу. Відповідно, чернець також має право називатися філософом, оскільки практично випробовує певні філософські ідеї.

Містичизм притаманний візантійській культурі в усі періоди її існування, але часом його розквіту вважають XI-XIV ст. Ісихазм, якій з'являється у VI-VII ст. серед ченців, з XIV ст. стає панівним світоглядом Візантії. Поступово він перетворюється на значний соціально-релігійний рух, що визначив не тільки релігійні, а й соціально-політичні погляди візантійського суспільства. Містична традиція ісихазму значно вплинула на культуру православних країн, визначивши їх своєрідність. Але після перемоги ісихастського руху змінюється характер інтелектуального життя Візантії. Із кінця XV ст. чимало представників інтелектуальної еліти того часу виїжджають у провінційні міста або навіть емігрують, щоб мати можливість вільного вивчення античної філософської спадщини.

Дослідники (І.Ф. Мейєндорф, І.П. Медведєв) твердять про гуманістичні тенденції у візантійській філософії XIX-XV ст., що схожі із західним гуманізмом епохи Відродження своїм переосмисленням античної спадщини, новим розумінням людини. Гуманізм пов'язують, першою чергою, з раціоналістичним напрямом візантійської філософської думки. Водночас, якщо розуміти ісихазм як духовне відродження людини, то і в ньому можна побачити гуманістичні тенденції, оскільки поняття «гуманізм» є вкрай широким. Ісихазм вибудовує власну, досить складну антропологію, яку в наш час популяризують (наприклад, С.С. Хоружий) і подають в якості концепції, що здатна заповнити «провалля» в сучасній антропології, надати їй призабутої і розтраченої у полум'ї XX ст. духовності. Але «гуманістичні тенденції» так і не реалізувалися у справжнє Відродження через сходження у zenit зовсім інших цінностей. Ідеали та аскетичне життя ісихастів створюють підґрунтя для потужного суспільного руху, коли практично третина населення імперії перебувала у монастирях.

Більшість учених раціоналістичного спрямування не сприймали світоглядні принципи містиків-ісихастів. Георгій Геміст Пліфон (бл. 1355-1452) переконаний, що філософсько-наукові студії, що базуються на раціональних міркуваннях є більш продуктивними,

ніж містичний досвід. Стилю його мислення властива критичність, незалежність від догматів християнського віровчення. У часи, коли у західній філософсько-богословській думці головним авторитетом вважався Аристотель, Пліфон популяризує вчення Платона і власне розуміння філософії Аристотеля, яке значно відрізнялося від традиційного схоластичного. Він намагається досягнути твори античних філософів у їх первинному вигляді, позбавленому пізніших смислових нашарувань.

Пліфон розробляв проекти політичних реформ з метою централізації керування державою й позбавлення монастирів соціально-політичного впливу. У трактаті «Закони» він пропонував відродити давньогрецьке язичництво, фактично створити нову релігійну систему, яка могла б конкурувати з християнством. Цей твір був визнаний еретичним, але певні ідеї потрапили на Захід і сприяли утворенню світоглядних підстав філософсько-богословських і наукових досліджень періоду Відродження. Неприйняття Пліфона було пов'язане, головним чином, з його прагненням створити релігійну та політичну альтернативу християнству.

Значний воєнно-політичний тиск, який століттями відчувала Візантія з боку турків-османів призвів до занепаду імперії. Ще до падіння Константинополя чимало візантійських інтелектуалів працювали в західноєвропейських університетах та сприяли становленню нової науки. Вони привозили із собою рукописи античних авторів, перекладали їх латиною, навчали грецькій мові. Вивчення автентичних текстів «античних велетнів», якими вважали давньогрецьких вчених візантійці, викликало докорінні світоглядні зміни, спричинили бурхливий розвиток західноєвропейської філософської й наукової думки. Візантійські вчені не просто відтворювали накопичені антиками знання, вони переосмислювали їх, формулювали на їх основі власні світоглядно-філософські та наукові проблеми, визначаючи, тим самим, напрям майбутніх інтелектуальних студій і шляхи наукових пошуків. Підживлення середньовічної схоластичної теологічної та філософсько-наукової думки ідеями античних авторів сприяло виникненню європейської експериментальної науки. Початок Західного Відродження та Реформації стимулювався, зокрема, ідеями мислителів Візантії, але наслідки реалізації своїх філософських міркувань вони не відчули. Початок секуляризації візантійського суспільства збігся з його загибеллю.

Як ми вже відзначали, візантійська філософія тісно пов'язана з богословською проблематикою. Проте спрямованість богословської та філософської думки значно відрізняються. Богослов'я є закритою системою, що прагне завершеності. Воно сприймається, розвивається та роз'яснюється серед однодумців. Філософія є системою знання, відкритою для герменевтичного опосередкування, принципово діалогічною, яка завжди передбачає інакомислення опонента. Філософія, незважаючи на різноманіття напрямів, є світом з єдиною системою ціннісних координат. Богослов'я різних конфесій не має спільних істин. Твердження типу: Бог єдиний, а вірять у нього по-різному - породження секуляризованої свідомості. Толерантність можлива у сфері філософії, політики, релігієзнавства, соціального життя тощо, певною мірою навіть у науці, але не в богослов'ї.

На думку Г.Капрієва, основна відмінність візантійської філософії від західної традиції полягає в тому, що основна увага приділяється динаміці, активності буття. Предметом філософського осмислення була не сутність речі і не буття саме по собі, а їх реалізація, тобто існування, через яке, власне, і може бути пізнана сутність. Така особливість філософської культури Візантії втілюється у вчення про енергії. Знання сутності існуючого відкриває шлях до опосередкованого пізнання Бога через побудову раціональних теоретико-пізнавальних систем. Якість знання, здобутого таким шляхом, залежить від можливостей створеного розуму. Філософія здатна послідовно висловити істинне богопізнання, зробити його доступним для тих, хто не має містичного досвіду. Помилка філософії полягає в ілюзорній переконаності у власній абсолютній компетентності, вичерпності свого досвіду. Закріплення богословського досвіду у догматичних формулюваннях і зведення їх в єдину систему передбачало значну філософську розробку аксіоматичної основи християнського світогляду. Богослов'я є досвідом взаємодії зі світом, що перевершує матеріальний світ, воно є рефлексією, обмірковуванням самопрояву божественного, дару благодатного одкровення. Його, за Г.Капрієвим, розглядають як «першу філософію», яка відрізняється від власне філософії, що осмислює лише земний, історичний довід людства.

У візантійській культурі поняття богослов'я має дещо інший зміст, ніж його латинський еквівалент. Джерелом богослов'я вважалися не інтелектуальні зусилля людини, не дедуктивне виведення догматичних тверджень з істин одкровення, а висловлювання,

промова Бога до людини, що надає досвід взаємодії з реальністю, відмінної від створеної. Богослов'я є відхиленням, розгортанням Божого Логосу. Цей містичний досвід не може бути редукований до рівня людських здібностей і невичерпно висловлений. Філософія, навпаки, полягає у вивченні тих втілень Логосу, які осягаються розумом через опосередковане пізнання. Сферою повноважень філософії є тимчасове,плинне, історичне розгортання буття. Предмет філософії – екзистенціальний досвід перебування у часі. Богословський досвід – це занурення у вічність (досвід вічності). Але філософія – це ще й особлива якість життя – праведне життя, здобуте на власному досвіді особистісне розуміння істинного буття, розуміння його справжнього джерела і сенсу.

Поступове відсторонення філософії від аналізу богословських проблем свідчило про знесилення, виснаження філософського мислення, відмову від духовного пильнування та занурення богослов'я у «богопристойні фантазії». Відмова від строгості богословської думки дорого буде коштувати молодій європейській цивілізації. Вона означатиме відмову від свободи мислення всупереч власній слабкості й обставинам. Думка з'являється як спалах і гасне, оскільки її предметом стає тимчасове, «занадто людське», оскільки небажання визначення остаточних підстав мислення означає відвертання від джерел власного буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Липшиц Е.Э. Византийский учёный Лев Математик (Из истории византийской культуры в IX в. // Византийский временник. – 1949. – Том II (XXVII). – С. 106-149.
2. Максим Исповедник. Толкование на молитву Господню [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.krotov.info/acts/07/2/isp_1_185.html
3. Палама Г. Триады в защиту священно-безмолвствующих. Часть 1-я триады II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sedmitza.ru/text/619528.html>
4. Симеон Новый Богослов Каким должен быть монах и какое его делание, какое преуспяние и восхождение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.krotov.info/acts/11/1/simeon_nb_02.htm
5. Trizio M. Byzantine Philosophy as a Contemporary Historiographical Project [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/93709330/Byzantine-Philosophy>

Бондар С.В. Візантійська філософія: фактори становлення проблематики.

Візантійська філософія залишається недостатньо вивченою. Внесок візантійських філософів у світову історико-філософську думку гідним чином не оцінений, їх праці розглядаються переважно як богословські, а не як філософські. Розрізнення богословської і філософської проблематики є досить складним через їх органічний синтез у межах візантійської культури і особливий зміст, який вкладають у дані поняття візантійські інтелектуали. У цій статті зроблена спроба виявити самобутні риси візантійської філософії, специфіку інтерпретації проблеми співвідношення богослов'я й філософії; проаналізувати особливості тлумачення понять «філософія» і «богослов'я» візантійськими авторами; простежити становлення філософії Візантії, обґрунтувати необхідність подальшого дослідження історико-філософської спадщини Візантії.

Ключові слова: богослов'я, візантійська філософія, гуманізм, містицизм, неоплатонізм, раціоналізм, християнство.

Бондарь С.В. Византийская философия: факторы становления проблематики.

Византийская философия остается недостаточно изученной. Вклад византийских философов в мировую историко-философскую мысль достойно не оценен, их работы рассматриваются главным образом как богословские, а не философские. Отделение философской тематики от богословской усложняется их органичным единством в контексте византийской культуры и особым содержанием, которое вкладывают в данные понятия византийские интеллектуалы. В этой статье предпринята попытка выявить самобытные черты византийской философии, специфику интерпретации проблемы соотношения богословия и философии; проанализировать особенности трактовки понятий «богословие» и «философия» византийскими авторами; проследить становление философии Византии; обосновать необходимость дальнейшего изучения историко-философского наследия Византии.

Ключевые слова: богословие, византийская философия, гуманизм, мистицизм, неоплатонизм, рационализм, христианство.

Bondar S. Byzantine philosophy: factors of problems' formation.

Byzantine philosophy is not sufficiently understood. The contribution of Byzantine philosophers in historical and philosophical thought is not adequately appreciated, their works is examined as a theological mainly, not philosophical. Separating philosophical topics from theology is complicated their organic unity in the context of Byzantine culture and special contents which Byzantine intellectuals put into these concepts. The aim of the article is to identify distinctive features of Byzantine philosophy, specific of the alignment theology

and philosophy, and analysis of Byzantine authors' interpretation concepts of «theology» and «philosophy», tracing the formation of the Byzantine philosophy, rationale for further study of the philosophical legacy of Byzantium.

Key words: Byzantine philosophy, Christianity, humanism, mysticism, Neoplatonism, rationality, theology.